

Äidinkielen tekstitaidon ylioppilaskokeen tuottamistehtävien haasteita ja mahdollisuuksia

1 Tekstitaidon kokeesta

Tässä kirjoituksessa tarkastelun kohteena ovat äidinkielen tekstitaidon ylioppilaskokeen tuottamistehtävät. Esittelen aluksi lyhyesti tekstitaidon kokeen tyyppillisen tekstilajin eli vastaustekstin piirteitä. Sen jälkeen tarkastelen kokeessa esiintyneitä tuottamistehtäviä ja pohdin niihin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia.¹ Käsitelen tarkemmin yhtä tuottamistehtävää eli uutisen kirjoittamista kevään 2007 ja syksyn 2010 tekstitaidon kokeissa. Viitataan käsittelyn yhteydessä tekeillä olevan väitöskirjani pääaineistoon, joka koostuu 388 tekstitaidon kokeen vastauksesta (Valtonen, tekeillä). Ylioppilastutkintolautakunnasta saatu, satunnaisesti koottu aineistoni on hyvin edustava, kun otosta vertaa kevään 2007 valtakunnallisiin jakumiin (sukupuoli, tehtävästä 3 saatu pistemäärä ja kokonaisarvosana). Puhun genrestä ja tekstilajista synonyymisesti.²

Kevään 2007 äidinkielen ylioppilaskirjoituksissa oli ensi kertaa käytössä uudistettu äidinkielen koe. Se jakautuu esseekokeeseen ja tekstitaidon kokeeseen. Esseekoe muistuttaa uudistettua koetta edel-

tävää äidinkielen ylioppilaskoetta ja sisältää sekä otsikko- että aineistotehtäviä. Tekstitaidon koe puolestaan on uusi koetyyppi. Kokeessa on viisi tehtävää, joista abiturientti saa tehdä enintään kolme. Kukin vastaus on autonominen kokonaisuutensa. Tehtävät perustuvat aineistovihkoseen, jossa on asiatekstejä ja/tai kaunokirjallisuutta. Tehtävät liittyvät esimerkiksi pohjatekstin tai -tekstien merkityksiin, rakenteisiin, tematiikkaan ja kontekstiin. Kokeen määräyksen mukaan yksittäisen vastaustekstin ohjeellinen pituus on 1–2 sivua. Arvostelussa kiinnitetään huomiota sekä vastausten asiasisältöön että ilmi-
asuun. (ÄKM: 1–3.) Vastausten arviointi linjataan joka kokeen jälkeen arviointiohjeissa (AO), jotka ilmestyvät Äidinkielen opettajain liiton jäsenille suunnatulla sivustolla.³ Äidinkielen ylioppilaskokeen historiaa esittelevät tarkasti esimerkiksi Hiidenmaa (2004) sekä Helttunen ja Julin (2008a, 2008b). Kokeen uudistusta käsittelee esimerkiksi Leino (2006) ja ensimmäistä tekstitaidon koetta, *tekstitaidon* käsitettä ja uudistuksen vastaanottoa Valtonen (2011).

1. Teksti pohjautuu osittain kahteen esitelmään, joissa olen käsitellyt äidinkielen tekstitaidon kokeessa esiintyneitä mediatekstejä (Valtonen 2009) ja tuottamistehtäviä (Valtonen 2010).

2. En pohdi tässä kirjoituksessa tarkemmin *genren* käsitettä.

3. Suuntaa antavat arviointiohjeet laatii Äidinkielen opettajain liiton lukioyryhmän jäsenistä ja ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen jaoksesta koostuva ryhmä. Ylioppilastutkintolautakunnan sensorikokous voi halutessaan tarkentaa tai muuttaa arvioinnin linjausta. Lupa arviointiohjeiden käyttämiseen ks. Helttunen 13.12.2010.

Tekstitaidon kokeessa tutkitaan yliopistolastutkintolautakunnan mukaan abiturientin ”kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa ja kielellistä ilmaisukykyä” (ÄKM: 3). Kriittinen lukutaito tarkoittaa nimensä mukaisesti kykyä lukea tekstiä kriittisesti sekä tunnistaa tekstistä erilaisia sävyjä, tehdä tekstiä ja sen tuottajaa koskevia havaintoja ja osoittaa, millä tekstin piirteillä perustelee arvionsa ja päätelmänsä (Leino 2006: 595). Tekstejä on siis kyettävä erittelemään, arvioimaan, tulkitsemaan ja hyödyntämään (Leino 2006: 595; Routarinne 2007: 73).

Eriilaisten pohjatekstien ja tehtävänantojen kriittinen vastaanottaminen ja niiden tulkinta edellyttää kulttuurista lukutaitoa eli monenlaisia taustatietoja (Leino 2006: 595–596). Kulttuurista lukutaitoa on esimerkiksi kyky ymmärtää tekstejä genrensä edustajina ja tietyssä kontekstissa (Leino & Luukka 2002: 181). Voidaan puhua tekstilajin tajusta. Se on kielenkäytön sosiokulttuuristen käytänteiden tuntemusta sekä herkkyyttä lajin käytänteille ja niiden muutokselle. Tajua tekstilajeista vaaditaan niin lukijalta kuin kirjoittajaltakin. (Kalliokoski 2006: 241.) Tekstilajin taju eli tekstilajitietoisuus on sitä, että tunnistaa ja osaa luokitella tekstejä niitä kohdatessaan (mts. 249; käsitteestä enemmän ks. Kalliokoski 2002, 2006). Tekstilajitieto perustuu kunkin lukijan omaan tekstihistoriaan; se on tekstien kohtaamisiin tai niistä tiedostumiseen perustuvaa intuitiivista tietoa (esim. Solin 2006: 72; Nieminen 2010: 59, 66). Taitavalla kielenkäyttäjällä on myös taju genren tavoitteista tietyssä kontekstissa. Bhatia (2004: 144–145) puhuu *diskurssikompetenssista*, joka koostuu kolmesta osa-alueesta: genrekompetenssista sekä tekstuaalisesta ja sosiaalisesta kompetenssista. Osatakseen siis käyttää tiet-

tyä diskurssia täytyy hallita siihen liittyvät genrekonventiot, kielelliset konventiot sekä sosiaalisen ja institutionaalisen tilanteen eli kielenkäyttötilanteen vaatimat konventiot (vrt. *kommunikatiivinen kompetenssi*, Hymes 1972: 281, 285–286; kirjoittajan kompetensseista enemmän ks. Makkonen-Craig 2011).

Tekstitaidon kokeessa on esiintynyt erilaisia taitoja mittaavia tehtäviä, joita voi ryhmitellä monella tavalla. Esimerkiksi *Abi Äidinkieli* -oppi- ja harjoituskirjassa (Kuohukoski & Löfberg 2008) esitellään perustellusti viisi tekstitaidon kokeen yleisintä tehtävätyyppiä pääasiassa instruktioverbin perusteella jaoteltuna. Päätelytehtävässä pitää päätellä jotain esimerkiksi pohjatekstissä esiintyvän henkilön luonteesta. Analyysitehtävä ohjaa erittelemään pohjatekstiä, esimerkiksi tekstin kertojaa, retoriikkaa tai argumentaatiota. Vertailutehtävä nimensä mukaisesti odottaa kahden tai useamman asian tai pohjatekstin vertailua. Pohdintatehtävä antaa hieman enemmän tilaa kirjoittajan omille näkemyksille kuin päätelytehtävä. Soveltamis- eli tuottamistehtävälle on tyypillistä, että kirjoittajaa pyydetään kirjoittamaan kokeessa odotuksenmukaisen vastaustekstin sijaan jonkin muun tekstilajin edustaja. Tuottamistehtävässä lähtökohtana on, että tehtävänannossa pyydetty tekstilaji on kirjoittajalle tuttu. Tehtävä vaatii kirjoittajalta pohjatekstin tarkkaa lukemista ja analysoimista, jotta hän osaa suunnata oman tekstinsä oikein. (Mts. 50–51.)⁴

4. Tekstitaidon kokeen tehtävätyypit voidaan tiivistää myös esimerkiksi seuraavasti: vaikuttamaan pyrkivän tekstin erittely, kaunokirjallisuuden erittely, tekstikokonaisuuden erittely, kielen, tyylin tai sävyn erittely sekä tuottamistehtävät (Ikäläinen 2009: 103). Näkökulma tässä jaotellussa on pääosin pohjatekstin luonteesta, ei niinkään tehtäväkäsitystä.

2 Tekstitaidon kokeen vastauksen tekstilajeja

Tekstitaidon kokeessa kirjoitettava, tehtävänantoa noudattava vastaus on tyyppillisesti tekstilajiltaan niin sanottu *vastausteksti* (ks. myös Falck, Grönn, Lamberg & Murto 2006: 15). Tällöin genreä ei eksplikoita tehtävänannossa erikseen (luku 2.1). Tehtävänanto voi myös ohjata tarkasti määritellyn genren tuottamiseen, jolloin genre joko mainitaan tehtävänannossa suoraan (esimerkiksi *Kirjoita kirje*) tai epäsuorasti (esimerkiksi *Muunna uutinen vastaamaan nykyuutisen konventioita*) (luku 2.2). Voinee tulkita, että tekstitaidon kokeen vastaus on institutionaalinen (ylä)genre, johon upotetaan eri genrejä tietyn kokeen tehtävänannon vaatimusten mukaisesti. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin vastaustekstin ja tuottamistehtävien piirteitä.

2.1 Vastausteksti tekstilajina

Tekstitaidon kokeen odotuksenmukainen genre, vastausteksti, on äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa uusi tekstilaji, jonka lajiominaisuudet on enimmäkseen implisiittisesti määritelty institutionaalisisissa teksteissä, erityisesti kokeen määräyksissä.⁵ Ansiokas tekstitaidon kokeen vastaus osoittaa kokeen määräysten mukaan erinomaista luku- ja kirjoitustaitoa. Aineistona olevasta pohjatekstistä esitetyt havainnot ja päätelmät pitää perustella selvästi esimerkiksi tekstilainauksin. Aineistoa ei kuitenkaan tarvitse esitellä lukijalle, vaan vastaustekstissä voi mennä

5. Tekstitaidon kokeessa kirjoitettavaan tekstiin viitataan kokeen määräyksissä nimityksillä *suoritus*, *koesuoritus*, *teksti*, *kirjoitus*, *vastaus* ja *vastausteksti*. Eniten käytetään nimitystä *vastaus*. (ÄKM.)

suoraan asiaan. (ÄKM: 4.) Tekstitaidon kokeen vastauksessa vaaditaan siis eksplikoitua moniäänisyyttä eli selvästi osoitettua viittaamista pohjatekstiin. Viittamista tehtävän aineistona olevaan tekstiin tai teksteihin voi pitää vastaustekstin tekstilajin normina. (Valtonen 2011: 201; moniäänisyydestä tekstitaidon kokeessa ks. Mäntynen 2010.) Pohjatekstistä tehdyt havainnot, päätelmät ja niiden suhde ovat olennaisia vastaustekstin tekstilajipiirteitä (esim. Berg & Routarinne 2010: 32). Tekstitaidon kokeen luontainen intertekstuaalisuus lisää koetyypin haastavuutta, koska pohjatekstien tulisi olla kokelaille riittävän tuttuja sekä luennan että analyysin tasolla eli niiden pitäisi kuulua kokelaiden tekstikäytänteisiin (Valtonen 2011: 220–221).

Joskus vastaustekstin genrestä näkee käytettävän myös termiä *koevastaus* tai jopa *oppikirjavastaus* (esim. Mikkonen 2010: 34), mutta itse puhun vastaustekstistä omana genrenään. Edellä mainitut termit viittaavat lisäksi liikaa reaalikokeen vastaukseen, joka on erilainen kuin tekstitaitovastaus: tekstitaidon kokeessa ei mitata laajan tietomäärän hallitsemista vaan opittujen tietojen ja taitojen soveltamista tekstin tarkasteluun. Vastaustekstissä kieliasulla on myös enemmän painoa kuin reaalikokeen vastauksessa.

Ylioppilaskokeen genreillä on vahvasti opetusta ohjaava funktio: kokeen vaatimukset ohjaavat harjoittelemaan niitä taitoja, joita kokeessa oletetaan tarvittavan (myös Makkonen-Craig 2010: 209). Siksi lukion kirjoittamisen opetuksen tyyppillisimmät genret ovat esseekokeeseen harjoitettava pohtiva kirjoitelma eli essee ja tekstitaidon kokeessa vaadittava vastausteksti.⁶ Hytösen (2009) mu-

6. Lukion tyyppillisten tekstilajien määrätie-

kaan kirjoittamisen opetuksessa esseetä ja vastaustekstiä yhdistää se, että molempien tuottamiseen tarvitaan havaintoja ja päätelmiä. Molemmat tekstit ovat myös moniäänisiä: esseessä kirjoittajan subjektiiviset ajatukset käyvät keskustelua tehtävänannon tai aineistona olevan tekstin kanssa; vastaustekstissä kirjoittajan objektiiviset, tehtävänannon mukaiset havainnot pohjatekstistä yhdistyvät kielenkäytön oppeihin. (Mts. 95.)

2.2 Tuottamistehtävien tekstilajikirjo

Sekä esseekokeessa että tekstitaidon kokeessa voidaan vaatia esseen tai vastaus­tekstin genren sijaan jonkin muun genren kirjoittamista mahdollisesti annettujen rajausten mukaisesti. Tällaisen tuottamistehtävän mahdollisuus mainitaan äidinkielen kokeen määräyksissä myös eksplisiittisesti:

Tehtävänä voi myös olla tiettyyn tarkoitukseen tähtäävän, aineistoon pohjaavan lyhyehkön kirjoituksen laatiminen. Kokelas voidaan ohjata esimerkiksi kommentoimaan tai tiivistämään pohjatekstiä. (ÄKM: 3.)

Tekstitaidon kokeessa on syksyyn 2011 mennessä ollut 45 eri tehtävää, joista tuottamistehtäviä on ollut viisi. Se ei ole siis kovin yleinen tehtävätyyppi (vrt. Lumijärvi & Murto 2010: 23). Näiden lisäksi vuoden 2008 preliminäärikokeessa ja äidinkielen tekstitaidon mallikokeessa (2006) on ollut tuottamistehtävä. Preliminäärissä piti kirjoittaa Mikko Rimisen romaanikatkelman pohjalta ylei-

sönosastokirjoitus, jossa otetaan kantaa katkelmassa kuvattujen nuorten aikuisten elämäntyyliin, ja tekstitaidon mallikokeessa piti laatia teksti, jossa esitellään Mende Nazeria ja tiedotetaan tilaisuudesta, jossa Nazer tulee esiintymään. Vastauksen genreä ei siis eksplikoitu, mutta tehtävänanto edellytti jonkinlaisen esitelytekstin tai tiedotteen kirjoittamista. Keskityn tässä kirjoituksessa kuitenkin varsinaisissa ylioppilaskokeissa olleisiin tuottamistehtäviin.

Äidinkielen ylioppilaskokeessa esiintyneet tuottamistehtävien tehtävänannot ja edellytetyt tekstilajit ovat seuraavat⁷:

(1) Kevät 2007: uutinen

Kirjoita romaanin alussa kuvatus­ta tapahtumasta uutinen Siklaxin paik­kallislehteen. Uutisen tulee olla mää­rämittainen, 200–250 sanaa. (Mer­kitse sanamäärä uutistekstisi pe­rään.)

(2) Syksy 2007: kirje

Kirjoita lukemasi aikakauslehtihaas­ tattelun pohjalta Kai Lehtiselle kirje, jossa oppilaskunnan edustajana suos­ tutelet häntä koulunne tilaisuuteen. Perustele kirjeessäsi, miksi pyydätte juuri häntä ja mikä hänen tehtävänsä tilaisuudessa olisi.

(3) Kevät 2010: kommentti

Jatka Jukka Ukkolan ja Susan Heikki­ sen käymää keskustelua kirjoittamalla kantaa ottava kommenttisi samaan lehteen [Suomen Kuvalehti]. Kom­ mentin sopiva pituus on 150–200 sa­ naa.

toisen opettelun ongelmista ks. Makkonen-Craig 2008: 227–228.

7. Viittaan ylioppilaskokeen tuottamistehtä­ viin jatkossa numeroilla 1–5.

(4) Syksy 2010: uutinen
Muunna sanomalehden rikosuutinen sellaiseksi, että se vastaa nykyajan uutisen tekstilajivaatimuksia.

(5) Kevät 2011: referaatti
Kirjoita Sakari Huovisen artikkelista noin 200 sanan referaatti. Ilmoita sanamäärä referaattisi lopussa.

Tuottamistehtävien pohjateksteinä on ollut romaaniatkatkelma (tehtävä 1), aikakauslehtihaastattelu Me Naiset -lehdestä (tehtävä 2), pakina, kolumni sekä taustatietoa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta ja sen tilanteesta (tehtävä 3), rikosuutinen Uudesta Suomesta vuodelta 1921 (tehtävä 4) sekä artikkeli Helsingin Sanomista (tehtävä 5). Tuottamistehtävät ohjaavat niin sanottuun tekstuaaliseen interventioon. Se on lukemisen ja kirjoittamisen työtapana, jonka tavoitteena on tietoisesti muokata tekstejä uudelleen toisin kirjoittamisen avulla. Muokkaamalla ja vertailemalla kielenkäytön erilaisia versioita opiskelija voi oppia tunnistamaan tekstin tuottamisen ja valintojen sisällöllisiä, retorisia ja tyyllisiä konventioita. (Ks. Pope 1995; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 75.) Tekstuaalinen interventio ohjaa opiskelijan aktiiviseen vuorovaikutukseen tekstin kanssa: opiskelija joutuu lukemaan tekstin tarkasti, analysoimaan sen sisältöä ja kieltä huolellisesti ja työstämään omaa näkemystään tekstistä uudelleen kirjoittamisen kautta. Lukeminen kytkeytyy siis vahvasti kirjoittamiseen ja päinvastoin. (Leppänen 2004: 131–132.) Interventiotyöskentely voi kohdistua hyvin erilaisiin tekstin elementteihin, esimerkiksi tekstin genreen ja viestintäkanaan, kontekstiin, kokonaisrakenteeseen, tyyliin tai ulkoasuun (mts. 133–134).

Varsinaisessa ylioppilaskokeessa on vaadittu tähän mennessä kaksi kertaa uutisen (tehtävät 1 ja 4) ja kerran kirjeen, kommentin ja referaatin kirjoittamista. Käsittelen luvussa 3 kaikkiin tuottamistehtäviin ja luvussa 4 tarkemmin uutistehtäviin liittyviä haasteita. Kaikissa tuottamistehtäviin liittyvissä arviointiohjeissa korostetaan tekstilajipiirteiden tärkeyttä vastauksen arvioinnissa. Ohjeissa todetaan esimerkiksi uutistehtävistä, että hyvässä vastauksessa pitää olla selvästi esitettyä uutistekstin tekstilajityyppeistä tunto-merkit (AO: kevät 2007) ja että ”uutinen arvioidaan prototyypinä sanomalehti uutisena” (AO: syksy 2010).

Äidinkielen opettajain liiton julkaisemassa *Ylioppilastekstejä*-kokoelmassa kommentoidaan joka kevään ylioppilaskokeen tehtäviä mutta syksyn tehtäviä ei käsitellä. Siksi kirje-tuottamistehtävästä ei ole saatavilla *Ylioppilastekstejä*-teoksen kirjoittajien kommentteja, mutta tekstilajina kirjeen voisi olettaa olevan melko tuttu sekä koulumaailmasta että arjesta. Arviointiohjeissa todetaan, että hyvästä vastauksesta selviää, mihin tilaisuuteen näyttelijä Kai Lehtinen pyydetään, kuka pyytää, mikä on vieraan tehtävä ja mihin mennessä kirjeeseen pitää vastata. Ansiokkaassa kirje-tuottamistehtävässä edellytetään myös kirjeen rakennetta (päiväys, puhuttelu, kappalejako, lopputoivotus, allekirjoitus, yhteystiedot). Arviointiohjeissa mainitaan lisäksi, että kirje voi olla muodoltaan sähköpostiviesti. (AO: syksy 2007.)

Keväällä 2010 vaaditun kommentin tekstilaji osoittautui *Ylioppilastekstejä*-kokoelman kirjoittajien mukaan melko vaikeaksi määrittää, ja vastaukset jäivät sisällöltään hyvin ohuiksi. Tehtävän vapaamuotoisuus johti myös puhekielisten ilmausten käyttöön, vaikka julkaisufoori-

rumi, Suomen Kuvalehti, edellyttäisi enemminkin huolitellun yleiskielen käyttöä. Selkeästi muotoiltu ja hyvin argumentoitu teksti sai pisteitä, samoin tyyllinen ja retorinen taidokkuus. (Lumijärvi & Murto 2010: 23–24; ks. myös AO: kevät 2010.) Kevään 2011 referaatti-tuottamistehtävä mainitaan lukion opetussuunnitelmassa yhtenä ensimmäisen kurssin keskeisenä sisältönä (LOPS: 34), joten referaatin tekstilajipiirteiden pitäisi olla kolleille ainakin pääosin tuttuja.

3 Tuottamistehtävien haasteita

Tekstitaidon kokeen tuottamistehtäviin liittyy haasteita sekä kokelaan että tekstin arvostelijan näkökulmasta. Haasteet voivat realisoitua esimerkiksi kirjoittamalla tuotetun tekstilajin konventioiden hallinnassa ja kokeen määräysten soveltamisessa, tehtävän ja tekstin vastaanottavan yleisön keinotekoisuudessa, äidinkielen opetuksessa ja oppisisällöissä tai vastauksen arvioinnissa.

Tuottamistehtävissä oletuksena on, että kokelas hallitsee vaaditun tekstilajin konventiot nimenomaan kirjoittamisen näkökulmasta. Yhteisön eri tekstilajien tuottaminen vaatii kuitenkin kehittyneempää tekstilajitietoisuutta kuin tekstilajien lukeminen, tulkitseminen tai luokitteleminen (Kalliokoski 2002: 156). Jos kirjoittajalla on käsitys vaaditusta tekstilajista ja sen konventioista, eivät kielitaidon puutteet ole esteenä sille, että teksti hahmottuu lajinsa edustajaksi. Toisaalta tekstistä havaittavat ”väärät” diskursiiviset valinnat kertovat mahdollisesti siitä, ettei kirjoittaja hallitse tekstilajin kulttuurisia konventioita. (Kalliokoski 2006: 253, 256.) Genren hallinta on siis kielenkäytön resurssi, joka ei jakaudu yhteisössä tasaisesti (esim. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 91).

Tuottamistehtävät rikkovat osin kokeen määräysten normia pohjatekstin viittausten suhteen (ks. luku 2.1). Tuottamistehtävissä ei useinkaan ole tarpeellista viitata eksplikoidusti pohjatekstiin vaan ottaa tehtävänannon mukaisesti aineksia pohjatekstin sisällöstä ja muokata niiden perusteella uusi tekstilaji, tietynlainen genrehybridi, joka sisältää aineksia useasta tekstilajista (ks. myös Lumijärvi & Murto 2010: 23–24). Äidinkielen ylioppilaskokeen konteksti, arviointiohjeet ja yhteisön normit asettavat kokeessa kirjoitettavalle tekstilajille tietyt vaatimukset, jotka ovat osin ristiriidassa tehtävänannon edellyttämän tekstilajin kanssa.

Kokelaan ja myös tuotoksen arvioijan kannalta haasteena on tuottamistehtävän keinotekoisuus, joka tulee esiin erityisesti uutista kirjoittaessa (tehtävät 1 ja 4). Vaikka yhtäläisyyksiä oikeaan, todelliseen tekstilajiin onkin, tehtävässä ei kirjoiteta oikeaa uutista vaan muokataan olemassa olevaa tekstiä, joko romaani-katkelmaa (tehtävä 1) tai vanhaa rikosuutista (tehtävä 4), eli tehdään niin sanottu tekstuaalinen interventio (ks. myös Kalliokoski 2002: 157). Tekstin oletetun ja todellisen yleisön välillä on myös epäsuhta, mikä on toisaalta tyypillinen pedagogisen genren piirre. Kokelaita ohjeistetaan kirjoittamaan laajalle yleisölle (esimerkiksi tehtävät 1 ja 3) tai julkisuuden henkilölle (tehtävä 2), mutta todellisuudessa tekstin ainoat lukijat ovat opettaja ja sensori (ks. myös Kalliokoski 2006: 260).

Tuottamistehtävät asettavat haasteita äidinkielen opetukseen. Suomalaisen koulun äidinkielen opetuksessa tekstilajeja tutkitaan edelleen pääasiassa tekstin lukijan tai analysoijan näkökulmasta (ks. myös Kalliokoski 2006: 240–241). Joidenkin yksittäisten tekstilajien tuottamista toki harjoitellaan, mutta kaikkien

mahdollisten, tekstitaidon kokeessa vastaan tulevien tekstilajien kirjoittamisen harjoittaminen on yksinkertaisesti mahdollonta. Lisäksi pedagogiset, koulussa harjoitetut genret toimivat usein pohjana muunlaisiin taitoihin kuin tietyn tekstilajin konventioiden opettelemiseen: niiden avulla harjoitellaan esimerkiksi tekstin ymmärtämistä, sujuvaa kirjoittamista, tekstin erittelyä ja niin edelleen (esim. Berkenkotter & Hucklin 1993: 487–488).

Suurin tuottamistehtäviin liittyvä haaste tekstin lukijan näkökulmasta on vastauksen arviointi. Virkkunen (2005: 407) toivoi testattuaan tekstitaidon kokeen harjoitustehtäviä ennen ensimmäistä koekertaa, että opettajat saisivat täsmällisiä neuvoja tekstitaidon kokeen vastausten ja erityisesti tuottamistehtävien arviointiin. Toive ei kuitenkaan täysin toteutunut. Äidinkielen kokeen määräysten arvostelukriteerit eivät sovellu kovinkaan hyvin tuottamistehtävän arviointiin, mikä tekee vastausten pisteittämisestä vaikeaa. Tekstitaidon kokeen arvosteluperusteissa ei anneta yksityiskohtaisia ohjeita minikään tuottamistehtävän arvioimiseen. Tehtävänannon noudattaminen nousee kokeen määräysten mukaan keskeiseksi arviointiperusteeksi. Vastauksessa on lisäksi ”riittävästi havaintoja ja päätelmiä sekä tehtävänannon kannalta olennaisia tietoja.” (ÄKM: 4.) Nämä perusteet liittyvät tuottamistehtäväänkin, mutta muuten arvosteluperusteet keskittyvät antamaan ohjeita vastaustekstin genren arvioimiseen. Esimerkiksi kieleen ja tekstin rakenteeseen sekä tekstin vastaanottoon liittyvien tehtävien arviointiin annetaan erikseen yksityiskohtaisia ohjeita, mutta tuottamistehtävää ei mainita arvosteluperusteissa lainkaan (mp.).

Eritasoisten suoritusten (0–6 pistettä) tuntomerkkien listauksessa ei suoraan

mainita tuottamistehtävää. Tämä voidaan nähdä puutteena, koska tuottamistehtävää arvioidessa olisi tärkeää esimerkiksi tietää, miten paljon vaaditun genren noudattaminen, noudattamatta jättäminen tai esimerkiksi vastaustekstin eli tällaisessa tapauksessa väärän genren mukainen otiskointi vaikuttaa tehtävästä saatuun pisteeseen. Tekstitaidon kokeen vastauksen arvioinnin kriteerit ja eritasoisten suoritusten tuntomerkit äidinkielen kokeen määräyksissä on siis laadittu pääosin vastaustekstin genren arviointiin. (ÄKM: 5–6; ks. myös Virkkunen 2005: 407; Lamberg 2007: 31; Kiiski 2009.) Myöskään opetusperinne ei tue tuottamistehtävän arvioimista samalla tavoin kuin esimerkiksi kirja-arvostelun tai novellin erittelyn arvioimista (ks. myös Virkkunen 2005: 406).

4 Esimerkki: uutistehtävien haasteita

Uutinen on ollut syksyyn 2011 mennessä yleisin tuottamistehtävän genre. Uutistehtävä esiintyy myös *Tekstistä tulkintaan* -harjoitusmateriaalissa (Lamberg ym. toim. 2003), joka on ilmestynyt ennen ensimmäistä tekstitaidon koetta. Tehtävä oli niin sanottu tekstilajimuunnos: Tekniikan Maailman pääkirjoituksesta piti muokata uutinen. Virkkunen (2005) esittelee artikkelissaan havaintojaan uutisen tuottamisen ongelmista. Hän kommentoi, että vaikka opiskelijat pitivät uutisen kirjoittamista helpohkona, tehtävästä ei saatu kovinkaan hyviä pisteitä. Virkkunen kaipasi lisätietoa uutisen arvioinnin kriteereistä ja pohti esimerkiksi, täytyykö hyvässä vastauksessa pysyä tiukasti pohjatekstin sisällössä vai saako asioita keksiä itse. (Mts. 406–407, 408.)

Varsinaisen ensimmäisen tekstitaidon kokeen kolmannen tehtävän uutinen

piti kirjoittaa Siklaxin paikallislehden romaaniatkelman tapahtumien pohjalta.⁸ Lars Sundin romaanin *Puodinpitäjän poika* alussa Otto Näs -niminen 94-vuotias vanhus rikkoo airolla Vaasassa sijaitsevan Setterbergin säätöön yksityisen vanhainkodin television, aiheuttaa tulipalon ja pakenee paikalta kohti entistä kotiseutuaan Siklaxia (Sund 1998). Tuottamistehävä oli suosittu: siihen vastattiin valtakunnallisesti toiseksi eniten viidestä tekstitaidon kokeen tehtävästä (65 prosenttia kevään 2007 kokelaista). Tehtävästä saadut pisteet olivat kuitenkin keskimäärin alhaisimmat, ja vain 0,6 prosenttia uutistehtävään vastanneista sai vastauksensa täydet kuusi pistettä. (Valtonen 2011: 209–211.) Miksi tehtävästä saadut pisteet jäivät vain keskinkertaisiksi? Kyseisen uutistehtävän haasteita voi lähestyä ainakin kolmesta näkökulmasta: tehtävänannon vaatimuksista (paikallislehti, sanamäärä), pohjatekstin luonteesta ja uutisgenren tuttuudesta kirjoittamisen tekstilajina. Lähestyn haasteita lähinnä pohtivien kysymysten kautta.

Tehtävänannossa esitetyt rajaukset liittyvät uutisgenren tuottamiseen, johon palaan myöhemmin, paikallislevitativaatimukseen ja sanamäärävaatimukseen (200–250 sanaa). Uutisen julkaiseminen kuvitteellisen Siklaxin paikallislehdessä herättää kysymyksiä: Millaista on paikallisuutisen kieli? Onko paikallisuutisen skemaattinen rakenne yhtä vakiintunut kuin päivälehden prototyyppisen uutisen? Millaisia asioita uutiseen pitää nostaa, kun pohjatekstin päähenkilö Otto Näs on paikkakuntalainen? Miten

8. Käsittelen tässä pääasiassa ensimmäisessä tekstitaidon kokeessa esiintyneen uutistuottamistehtävän haasteita. On kuitenkin huomattava, että moni asia on muuttunut ja jalostunut kevään 2007 jälkeen.

vastaus arvioidaan, jos paikallisuutta ei huomioi ollenkaan?

Pohjatekstin tapahtumat viittaavat niin sanotun pikku-uutisen kirjoittamiseen, mutta pikku-uutisen sanemäärä on yleensä huomattavasti alle 200 sanaa. Tekstitaidon kokeen koepaperin alussa olevassa yleisessä ohjeessa sanotaan, että vastauksen sopiva pituus on 1–2 sivua (Äidinkieli I, Tekstitaidon koe: 1). Virkkunen (2005: 407) kysyy artikkelissaan, täytyykö uutisenkin pituuden olla 1–2 sivua, eli hänen mukaansa uutisgenreä ei saisi asettaa liian tiukkoihin raaimeihin. Miksi sanemäärä halutaan määritellä tarkemmin? Vaikuttaako sanemäärän alitus tai ylitys vastauksen saamaan pistemäärään?⁹ Muiden kielten aineissa sanemäärävaatimukset ovat arkipäivää, mutta äidinkielen kokeessa sanemäärää ei ole ollut tapana ilmoittaa. Vaatimus on selvästi aiheuttanut liiallista tekstin venyttämistä ja epäoleellista sanankäyttöä, josta rangaistaisiin esimerkiksi suomi toisena kielenä -määräysten mukaan (S2: 13). (Valtonen, tekeillä.)

Tehtävän pohjatekstinä oli fiktiivinen romaaniatkelma. Kaunokirjallisen tekstin muuttaminen asiatekstiksi koetaan haasteellisenä sekä kirjoittajille että arvioijille. Romaaniatkelma sisältää runsaasti aineksia, joista kokelaiden on selvästi ollut vaikea valita nimenomaan uutiseen soveltuvia asioita (Murto 2007: 23; Routarinne 2007: 76; Valtonen, tekeillä). Murron (2007) mukaan romaaniatkelman todellisuudessa uutisen arvoinen tapahtuma on erityisesti tulipalo vanhain-

9. Kevään 2011 arviointiohjeissa on mainittu, että referaatin pituusohjeen sanamäärän selvästi alituksesta tai ylityksestä vähennetään yksi piste referaatin muuten ansaitsemasta pistemäärästä (AO: kevät 2011). Tällaista ohjeistusta ei annettu vielä keväällä 2007.

kodissa, koska se on monia ihmisiä uhkaava tilanne. Lukija voisi haluta myös tietää, kuinka laajalle palo levisi ja millaisia vahinkoja se aiheutti. Sen sijaan vanhuksen häiriköiminen ja katoaminen eivät välttämättä ylittäisi uutiskynnystä. (Mts. 24.) Miten vastauksen pistemäärään vaikuttaa, jos uutisotsikossa esiintyvä päätapahtuma eli topiikki onkin pakeneminen eikä esimerkiksi tulipalo? Vanhuksen pakeneminen on nimittäin aineistoni uutistekstien kärjissä selvästi yleisimmin esiintyvä tapahtuma (tarkemmin ks. Valtonen, tekeillä).

Uutisessa ei pitäisi mainita kyseenalaisiin tapahtumiin, erityisesti rikokseen sekaantuneiden ihmisten nimiä, jolle heidän yhteiskunnallinen asemansa ole erityisen merkittävä. Pohjatekstin päähenkilön eli Otto Näsin nimi mainitaan kuitenkin 64 prosentissa vastauksista (Valtonen, tekeillä). Nimen mainitsemista voi puoltaa se, että moniin vastauksiin sisältyy viranomaisten vetoamus kadonneen vanhuksen löytämiseksi (Murto 2007: 24). Nimen mainitsemista vastauksista 70 prosenttia sisältää jonkinlaisen etsintäkuulutuksen (Valtonen, tekeillä). Nimen mainitsemisen lisäksi Otto Näsin sairauksilla, kuten eturauhassyöpällä, spekuloiminen ja hänen kuolemansa ja hautajaistensa kuvaaminen eivät voi olla uutisainesta etenkään, koska Näs ei kuole romanikatelman aikana (Murto 2007: 24). Jokin sairaus mainitaan yli puolessa vastauksista, eturauhassyöpä neljänneksessä vastauksista. Otto Näsin kuolemaa käsitellään noin viidenneksessä vastauksista (tarkemmin ks. Valtonen, tekeillä). Uutisen ja kertomuksen rakenne on myös sekoittunut (esim. Murto 2007: 23; Routarinne 2007: 76; Valtonen, tekeillä). Heikoimmista vastauksista ei noudateta uutisen skemaattista rakennetta, jossa

uutisarvoisin asia kerrotaan heti uutisen kärjessä, vaan referoidaan tapahtumien kulkua kronologisesti (Routarinne 2007: 76; Valtonen, tekeillä).

Tehtävän suuri haaste ylioppilaskokeeseen kannalta liittyy itse uutisgenreen ja sen tuottamiseen. Uutinen on kokeilaille melko tuttu vapaa-ajan ja koulun lukemisen tekstilajina, mutta se ei ole lukio- kirjoitelmien tekstilaji, harvoin yläkoulunkaan. Uutista ei esimerkiksi mainita lukion opetussuunnitelmassa eikä äidinkielen kokeen määräyksissä eikä sen kirjoittamista systemaattisesti opeteta lukion oppikirjoissa.¹⁰ Ala- ja yläkoulussa uutista käsitellään oppitunneilla, mutta pääasiassa uutisia luetaan ja analysoidaan eikä kirjoiteta. (Ks. LOPS; Juvonen 2008: 467; Luukka ym. 2008: 113–115; Tillander 2008: 462–463; Valtonen 2011; Valtonen, tekeillä). Uutisgenre ei siis ole kokeilaille kovinkaan tuttu, ainakaan tekstin tuottamisen lajina.

Syksyn 2010 kokeessa esiintynyt tehtävä 4 edellytti myös uutisen kirjoittamista, mutta tehtävänanto ohjeistaa edellä käsiteltyä uutistehtävää eksplisiittisemmin tuottamaan tekstuaalisen intervention ja tarkkailemaan nimenomaan tuotoksen tekstilajipiirteitä. Tehtävän 4 haasteita ovat edellä esitetyt vastauksen arviointiin liittyvät vaikeudet ja tekstilajin konventioiden hallinta, mutta parannus edelliseen uutistehtävään verrattuna on, että määrämittaisuus- ja julkaisupaikkarajaukset ovat poistuneet. Lisäksi tehtävän pohjatekstinä ollut vanha rikosuutinen on tietynlainen malli uutisesta ja vihjaa, että nykyuutisen tekstilajivaatimukset ovat erilaiset, mikä voi auttaa vastauksen laatimisessa.

10. Uutinen ruotsi äidinkielenä -opetussuunnitelmassa ks. Valtonen 2011: 208.

Kalliokoski (2002) esittelee tehtävää 4 muistuttavan Helsingin yliopiston suomen kielen pääsykokeen 1990-luvulta, jossa yhtenä osatehtävänä piti muokata 1890-luvun uutisesta nykyajan uutinen sekä osoittaa pohjatekstistä vanhentuneen kielen piirteitä. Kokeeseen osallistuneet onnistuivat melko hyvin havaitsemaan vanhan uutisen nykyvariantista poikkeavia piirteitä, mutta nykyajan uutisen tekstilajivaatimuksia vastaavan uutisen tuottaminen osoittautui hankalaksi. Pohjatekstistä irtautuminen oli kirjoittajille vaikeaa, ja esimerkiksi vanhan uutisen emotionaaliset ja arvottavat ilmaukset siirtyivät monesti myös nykyuutiseen. (Mts. 150, 156–159.)

5 Tuottamistehtävien mahdollisuuksia

Tekstitaidon kokeen tuottamistehtävä on tehtävätyyppi, johon liittyy monia haasteita mutta myös mahdollisuuksia. Tuottamistehtävien avulla mitataan luonnollisesti muitakin tietoja ja taitoja kuin tietyn tekstilajin kirjoittamisen hallintaa. Kokelaan on osattava tunnistaa ja luokitella pohjateksti ja poimia sieltä tehtävänannon mukaiset oleelliset asiat omaan tekstiinsä. Pohjatekstin tarkka lukeminen ja analysoiminen ovat tärkeä pohja tekstuaalisen intervention onnistumiselle. Pohjatekstistä pitää myös esimerkiksi ymmärtää, mihin tarkoitukseen se on kirjoitettu ja mitä tyyliä se edustaa (Routarinne 2007: 73). Pohjatekstin tarkan lukemisen ja siitä kirjoittamisen lisäksi tuottamistehtävässä mitataan esimerkiksi kykyä kirjoittaa asiasisällöltään johdonmukainen kokonaisuus, joka jakautuu kappaleisiin. Tuottamistehtävä antaa myös mahdollisuuden arvioida tehtävänannon noudattamista, mahdollisen argumentoinnin va-

kuuttavuutta, tyylin sujuvuutta, kirjoitetun yleiskielen ja oikeinkirjoituksen hallintaa sekä tietojen ja taitojen itsenäistä hallintaa ja soveltamista.

Näen tuottamistehtävien olevan tärkeässä asemassa, kun tutkitaan kokeilaiden tekstilajin tajua. Lukijaksi ja kirjoittajaksi kasvaminen on harjaantumista myös tekstilajeihin ja niiden konventioihin. Kouluopetuksella ja opettajan valitsemalla opetusmenetelmällä on tämän kasvun tukemisessa suuri rooli. (Ks. myös Kalliokoski 2002: 159.) Koulussa tekstilajeja tutkitaan edelleen pääasiassa lukijan näkökulmasta. Kuitenkin tuottamistehtävät ovat koulumaailman ulkopuolisen elämän tekstilajeja, joiden konventioiden hallinnasta voi olla hyötyä kouluajan jälkeenkin. Tällaisia tekstilajeja ovat esimerkiksi yleisönosasto-kirjoitus, vastine, kirje tai vaikkapa sähköpostiviesti. Tekstilajin tajun tutkimisen myötä avautuu mahdollisuus pohtia laajemminkin kulttuurisen ja yhteisöllisen tiedon olemusta (Kalliokoski 2002: 159). Millerin (1984: 165) mukaan eri genret ovat avainasemassa, kun opiskelijat haluavat osallistua yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan ja ymmärtää sitä. Tekstitaidon kokeessa edellytetyn kulttuurisen lukutaidon lisäksi kokeilailta vaaditaan etenkin tuottamistehtävässä kulttuurista kirjoitustaitoa. Äidinkielen kokeen määräyksissä voisikin käyttää *kulttuurinen lukutaito* -termin sijaan käsitettä *kulttuurinen tekstitaito*, joka sisältää sekä luku-että kirjoitustaidon.

Olen tässä kirjoituksessa tarkastellut tekstitaidon kokeen tuottamistehtävien haasteita ja mahdollisuuksia. Tuottamistehtävien genrekirjo on toisaalta hyvä ja koetta rikastuttava asia, mutta toisaalta tietynlainen kokeessa mahdollisten tekstilajien joukon rajaaminen voisi olla pai-

kallaan. Tuottamistehtävien arvioinnin helpottamiseksi olisi myös syytä miettiä tarkempia kriteereitä, mutta täysin aukottomia ohjeita, jotka pätevät kaikkiin tekstitaidon kokeen vastauksen tekstilajeihin, lienee mahdotonta laatia, eikä se ole taroituksenmukaistakaan.

PÄIVI VALTONEN
etunimi.sukunimi@utu.fi

Aineisto

Äidinkieli I, Tekstitaidon koe. Tehtävämöniste. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta. Koekerrat: kevät 2007, syksy 2007, kevät 2010, syksy 2010, kevät 2011.

Kirjallisuus

- AO = Arviointiohjeet tekstitaidon ylioppilaskokeeseen. Kevät 2007, syksy 2007, kevät 2010, syksy 2010, kevät 2011. Lupa arviointiohjeiden käyttämiseen saatu 13.12.2010 (ks. Helttunen 13.12.2010). – <http://www.aidinkielenopettajainliitto.fi>. (25.5.2011.)
- BERG, MAARIT – ROUTARINNE, SARA 2010: Pelkkä pilkku ei ole huumoria. – Merja Lumijärvi & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä 2010* s. 29–32.. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- BERGENKOTTER, CAROL – HUCKLIN, THOMAS N. 1993: Rethinking genre from a sociocognitive perspective. – *Written communication* 10 s. 475–509.
- BHATIA, VIJAY K. 2004: *Worlds of written discourse. A genre-based view*. Advances on Applied Linguistics. London: Continuum.
- FALCK, RITVA – GRÜNN, KARL – LAMBERG, HILKKA – MURTO, MERVI 2006: Miten rakentaa hyvä tekstitaidon vastaus? – Ritva Falck, Karl Grönn, Hilkka Lamberg & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä 2006* s. 14–17. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- HELTTUNEN, ANNE 13.12.2010: Arviointivinkkien käyttäminen. [Sähköpostiviesti.] Vastaanottaja Päivi Valtonen.
- HELTTUNEN, ANNE – JULIN, ANITA (toim.) 2008a: *Kiittäen hyväksyty. Äidinkielen ylioppilaskokeen historiaa ja nykypäivää*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- 2008b: *Ylioppilaskoe vuodesta 1852 vuoteen 2007*. – Anne Helttunen & Anita Julin (toim.), *Kiittäen hyväksyty. Äidinkielen ylioppilaskokeen historiaa ja nykypäivää* s. 13–117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- HIIDENMAA, PIRJO 2004: Tietoa, kypsyttää vai sanomisen taitoa? Äidinkielen ylioppilaskoe muinaisista roomalaisista nykypäivään. – *Kielikello* 3/2004 s. 4–7.
- HYMES, DELL H. 1972: On communicative competence. – J. B. Bride & Janet Holmes (toim.), *Sociolinguistics* s. 269–293. Harmondsworth: Penguin Books.
- HYTÖNEN, PÄIVI 2009: Lukion tekstitaidot, esse ja ylioppilastutkinto. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.), *Tekstien pyörytyksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon* s. 93–99. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- IKÄLÄINEN, KAISA 2009: Tekstitaitojen ytimessä – käytännön kokemuksia aikuislukioista. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.), *Tekstien pyörytyksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon* s. 100–106. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- JUVONEN, RIITTA 2008: *Asiatekstitaitoja lukiolaisille*. – *Virittäjä* 112 s. 465–470.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2002: *Tekstilajin taju*. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 147–159. Helsinki: Suomalaisen Kirjal-

- lisuuden Seura.
- 2006: Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 240–265. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIISKI, PÄIVI 2009: Tekstitaitokokeen tuototehtävät – kaunokirjallisuudesta asiatekstiksi. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.), *Tekstien pyöryksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon* s. 115–117. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- KUOHUKOSKI, SARI – LÖFBERG, ERKKI 2008: *Abi. Äidinkieli*. Helsinki: Otava.
- LAMBERG, HILKKA 2007: Uusi tekstitaidon koe herättää ajatuksia. – *Virke* 2/2007 s. 30–35.
- LAMBERG, HILKKA – GRÜNN, KARL – JULIN, ANITA – KIISKI, PÄIVI – KOLI, MARJA-LEENA – RUOKOLA, VIRPI (toim.) 2003: *Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Laatusana.
- LEINO, PENTTI 2006: Äidinkielen koe ja tekstitaidot. – *Virittäjä* 110 s. 590–598.
- LEIWO, MATTI – LUUKKA, MINNA-RIITTA 2002: Lukutaidosta ja lukemisen vaikeudesta. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 178–190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEPPÄNEN, SIRPA 2004: Jokaisessa meissä asuu pieni toisinkirjoittaja. Tekstuaalinen interventio lukemisen ja kirjoittamisen opetuksessa. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.), *Hiiden hirveä hiihtämässä. Hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 123–144. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVIII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- LOPS = *Lukion opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus 2003.
- LUMIJÄRVI, MERJA – MURTO, MERVİ 2010: Havaintoja tekstitaidon kokeen tehtävistä. – Merja Lumijärvi & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä* 2010 s. 19–24. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA – PÖYHÖNEN, SARI – HUHTA, ARI – TAALAS, PEPPİ – TARNANEN, MIRJA – KERÄNEN, ANNA 2008: *Maailma muuttuu – mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2008: Neljä näkökulmaa erääseen tekstilajiin. Äidinkielen ylioppilaskokeen tehtävänannot 2003–2006. – *Virittäjä* 112 s. 207–234.
- 2010: Ylioppilasaine ja päättökokeen tavoitiediskurssi. Genre ja varjogenre. – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan* s. 206–252. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2011: Kirjoittajan kompetenssit ja äidinkielellä kirjoittaminen. – Anneli Kauppinen, Hanna Lehti-Eklund, Henna Makkonen-Craig & Riitta Juvonen (toim.), *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi* s. 62–91. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIKKONEN, INKA 2010: ”Olen sitä mieltä, että...”. *Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Jyväskylä studies in humanities 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MILLER, CAROLYN 1984: Genre as social action. – *Quarterly Journal of Speech* 70 s. 151–167.
- MURTO, MERVİ 2007: Havaintoja tekstitaidon tehtävistä. – Ritva Falck, Karl Grönn & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä* 2007 s. 21–26. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen

- opettajain liitto.
- MÄNTYNEN, ANNE 2010: Tekstien monet äänet – moniäänisyyden tunnistaminen ja erittely. – Merja Lumijärvi & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä 2010* s. 25–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- NIEMINEN, TOMMI 2010: *Lajien synty. Tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa*. Jyväskylä studies in humanities 136. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- POPE, ROB 1995: *Textual intervention. Critical and creative strategies in literary studies*. London: Routledge.
- ROUTARINNE, SARA 2007: Tekstitaidon kokeessa ei kysytty tekstilajia – vai kysyttiinkö sittenkin? – Ritva Falck, Karl Grönn & Mervi Murto (toim.), *Ylioppilastekstejä 2007* s. 73–78. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.
- S2 = *Suomi toisena kielenä -kokeen määräykset ja ohjeet*. 17.3.2006. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta. Moniste.
- SOLIN, ANNA 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUND, LARS 1998: *Puodinpitäjän poika*. Suom. Kaarina Sonck. Helsinki: WSOY.
- TILLANDER, PEIJA-RIIKKA 2008: Tekstitaitojen opetuksesta peruskoulun 7.–9.-luokkien äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. – *Virtittäjä* 112 s. 460–464.
- VALTONEN, PÄIVI 2009: Medialukutaituria tarvitaan myös tekstitaidon kokeessa. Esitelmä. FinRA:n *Tekstitaidot ja uudet teknologiat* -symposium. Jyväskylä 23.–24.10.2009.
- 2010: Tekstitaidon kokeen haasteelliset tuottotehtävät. Esitelmä. 2nd Baltic Sea Conference / 15th Nordic Reading Conference, FinRA. Turku 11.–13.8.2010.
- 2011: Ensimmäinen tekstitaidon koe ja uudistuksen vastaanotto. – Anneli Kauppinen, Hanna Lehti-Eklund, Henna Makkonen-Craig & Riitta Juvonen (toim.), *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi* s. 196–228. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (tekeillä): Abitrientti uutistoimittajana. Uutisgenre äidinkielen tekstitaidon ylioppilaskokeessa keväällä 2007. Tekeillä oleva tohtorinväitöskirjan käsikirjoitus. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kielen linja.
- VIRKKUNEN, PÄIVI 2005: Tekstitaidon kokeen ongelmakohtia. – *Virtittäjä* 109 s. 402–410.
- ÄKM = *Äidinkielen kokeen määräykset*. 8.12.2006. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta. Moniste.